

GYORSLELTÁR

törttekintetű,
széttártható szemüveg;
névre szóló jegy;
néhány fejvesztett hajszál;
zártalan kulcsok;
egy pár szívbeharapó,
árva protézis;
visszhang, szétgyűrűzőben
– nagyjából ennyi.

A tárgyakon, tárgyilagos felsorolásukon átüt a személyes hiány (a személy hiánya), de persze az emelkedett hang oldására ott vannak a *fejvesztett hajszálak!*

Mi a kapaszkodó abban a világban, amelynek DIAGNÓZIS-a a mániás depresszió, ahol számolni kell mások elmebajával (SZOCIÁLPSZICHOLOGIAI AXIÓMA)? Szerelem, Isten – azonkívvül: „Egyensúlyra vágysz? / Támaszkodj egy elképzelt / tárgy árnyékának.” (AXIÓMA.)

Fodor Ákos költészete igazi, tiszta vigasz. Amióta verseit először láttam: mindig ez a prizmás tisztaság, mint itt, oda-vissza, ómegától alfáig, vagy (ahogy jobban kézre is esik) hátrafelé lapozva a hátsó borítón látható alfától a kötetkezdő ómegáig.

A szomorú viszont az, hogy ez a költészet, ez a gondolkozásmód mennyire védtelen. Egyrészt a hangzavarban a költőt nem fűti mindenáron a közlésvág (– habár...):

3 ÓSZIKE / (HABÁR...)

*Ha el-elejt a tollad: bírd ki.
Dalodra olykor légy süket.
– Nem kell mindenből verset írni.
ha már akármiből lehet.*

Másrészt bármennyire is kívánatos volna etikai-egzisztenciális üzenete, nem akar irányadó lenni, sőt:

HAIKU-APOKRIF

Novembem: *h a r c o l s z?*
*olyan, mint ha valaki
azt ordítja: „CSEND!!!”*

De ha védtelen, legalább kikezdetetlen. Mint

Arany, akivel – mint (a daltömör) Tandorival és (az induló) Géherrel – üdítő rokonságot tart:

3 ÓSZIKE / (NÉVFORDULÓ)

*SOKÁ vagyok ÁKOS?
– tovább leszek áktalan.
(E l ő t t e még számos
lennivalóm h á t r a -van!)*

Fodor Ákos verseit tovább szemezhetném, mégis bárki megróthatna, hogy a legjobbakról nem szóltam. Remélem, minél többen lesznek.

Mesterházi Mónika

KITÖRÉS ÉS BELETÖRÖDÉS

Jónás Tamás: *Bentlakás*
Noran, 1999. 80 oldal, 694 Ft

Előjáró

Jónás Tamás körmönfontan tálalja immár harmadik, új verseskötetét. Hadd idézzem teljes egészében az olvasót rokonszenvesen elbátortalanítani, eltántorítani hivatott fülszövegét: „Mindaz, amit el tudok mondani magamról, úgy érzem, nem lényeges – pedig tudom, hogy az. Szeretném azt hinni, hogy időtlenségben és ténytelenségben élek, nem ott, ahol a dolgok történnek. Van ugyan néhány fontos dolog is, de azokat képtelenség leírni.” Ha mindehhez belesandítunk a lapok közé, és látjuk, a versek felett fényreklámszerű, dőlő betűs kommentárok futnak, okkal-joggal gyanakszunk, hogy nyelvemleleti tépelődésekre, játékos csiki-csukira, tili-tolira kell számítanunk. Hogy nem erről, sőt mindennek ellenkezőjéről, nemes egyszerűséggel szólva *költészetről* van szó, az azonban félreérthetetlenül kiderül már az első versből. Kedvenceim egyike, képzeletbeli antológiám örök(ös) darabja, *ideidézem* hát:

*„Az ablakunk alatt még sok-sok ablak van.
A lapos háztetőn műsorra les az an.
A konyhaablakon más konyhák szaga jön.
Nagy út mellett lakunk, itt nincsen soha csön.*

*Itt béke van. Derús. A szomszédunk szuszog.
S hogy én is szuszogok, melegeedik a szob.
A sarokban az ágy, lemosható a ta.
Kis fészek a lakás, így könnyű kitaka.*

*Erkély és pince van, meg bolt és rendelő,
és buszmegálló is, közel, a ház elő.
A legjobb mégis az, hogy másé a lakás,
és elköltözhetünk, ha lesz helyette más.”*

Azt hiszem, a felületes várakozásra mindenben rácsafol ez a szöveg. Jónás Tamás talányosságának hitele, tartása, valósága van. Nem pózol, bizonytalansága, bizonytalankodása nem magakelletés, nem manír, nem irodalomelméletileg előírt kötelező piruett. Nála az elmélet mindig csak a gyakorlat után következhet, pontosabban magából a gyakorlatból, még pontosabban avval tökéletes szinkronban történik. Jónás Tamás szimultán sakkozó, vonásnyi töprengő ráncsal homlokán körbejárja a különböző kérdések asztalait, és némi habozás után lép. Nem azért játszik, hogy győzzön, hanem hogy győzze válasszal, válaszlépésekkel. Talán azért győz mégis, mert nem akar mindenáron meggyőzni.

Két hagyomány

Tekintete friss és elfogulatlan, képes egyé nézni, összenézni olyan hagyományokat, amelyeket ma szemben állónak gondolunk. Nála megtaláljuk a Szép Ernő-i színlelt naivitást: „Az én feleségem fél a kis kigyóktól. / Az én feleségem már semmit nem sportol. / Az én feleségem rózsaszín nadrágban / szomorkodva jár-kei a világban” (ZÖLDALMA A MELLE), a Kosztolányit, Weörest idéző játékoságot: „Lila szamaram a Szaharában szenved, / tele-teletűzdeli sugaraival a napfény. / Kicsi szamaram szomorú, füle lóg, leng. / Nem bánja, ha meleg izsasztja, veri a vad szél. / Buta szamaram, / ez a szerelem?” (LILA SZAMARAM...) Ráadásul mindez összefér a (mondjuk így) szociografikus, múltidéző versekben rejtőző, de többször keményen csattanó József Attila-i, Nagy László-i, Szilágyi Domokos-i hanghordozással: „Majd csak megjössz, / hogyha elmegy. / Rossz gondok közt / satuelméd / megsegít majd, / bármi is hajt / hagyd hogy hajtszon, / minden dolgoz / soká tartson, / hagyd, hogy lojják / kincseidet, / fecsegj folyton / mindenkinek, / mondj el mindent, / ne tudhassák, / milyen utak / visznek hozzád. / Lassan hígul / majd az emlék, / úgy kell lenned /

hogyha elmegy, / mint akinek / gondja nincsen, / s azért töpreng / vanon, nincsen” (MAJD CSAK MEGJÖSSZ). Persze megállapításunk ellen vethetnénk, hogy induló lírikusnál a heterogén hatások efféle vegyülete óhatatlan, természetes dolog. Valami igazság van is ebben. Ámde ne becsüljük alá Jónás Tamást, csak mert ő szívesen becsmerli magát, ha sikerül nyilatkozatra bírni. Bár alkimistapályája elején áll, nagyon is tudatosan kísérletezik a nyelvi vegyítéssel, igaz, hogy szándéka tisztán művészi. Nem békíteni, egybehangolni akar, éppen csak nem tagadja meg a kortárs költői nyelvet formáló két nagy hazai hagyomány egyikét sem. S ez ráadásul megfelel alkatának.

Bent és lakás

Összefoglalólag, egy igen elcsépeelt szóval élve, amely helyett azonban máig nem talált senki jobbat, azt mondhatjuk, az életről ír. És rögtön meg is ijedünk. Ajjaj, az életről, Wittgenstein és Heidegger és Gadamer után? Igen, felelném, kérem, őrizték meg nyugalmutat! Véleményem szerint Wittgenstein és Heidegger és Gadamer is az életről írt. Igaz, másképp, de hát az élet is más- és másképp éli (fel vagy le) magát.

Vagyis: élet, mint élelem, mint éldegelés, természet az egy pesti bérlakás falai közt. Ahol a szemközi ablakok mögül „mesealakok” néznek vissza ránk, fentről pedig az istenek (akikből, bár stukkójuk málladozik, még mindig igen nagy választék van errefelé) tekintenek le, „ahogy bogarakra néz a hisgyerek” (NÉGYEDIK EMELETI ELÉGIA). Szóval vannak a falak, sanyarú társas magányuk („A fürdőszobában vizet engedek, / megfürdenék, de túl hideg, meleg” – NÉZEK SOKÁIG...), és ott lakik velünk az összes megelőző lakó, sőt magunkkal hoztuk saját korábbi albérleteinket. „A nyikorgó ágy, a malackodások este” (MOST MINDEN FURA) – minden ágy benne nyikorog abban az egyben, ahol éppen, minden malackodás (a vérvonalon szülőkgig, nagyszülőkgig és tovább visszamenőleg, amúgy pedig ismerősökön és ismeretleneken át) benne van abban az egy szeretkezésben. Rendben, mondhatnánk, a bérházromantikát nem Jónás Tamás találta fel, megvolt már a Nyugat idején, s virágzik korunkban is. Ő mégis olyan frissen csodálkozik rá, mintha ember most látná mindezt először. Sokkal szikárabban két-ségbeesett, mint elődei, s talán erősebb indu-

latokkal, kevesebb művészies távolságtartással fogalmaz, mint kortársai. Mondhatni, fontosabb neki mindez. Mondhatni, neki ez a fontosabb. „A költözés. / Múltból jelenbe. És tovább. / Ezek az utolsó, fura éjszakák” (MOST MINDEN FURA). Tehát a négy fal is túlmutat magán, afféle reprezentatív mintavétel, még inkább modell, talán a mindenség modellje, ha szabad ilyen nagy szavakat használnom.

„testünkben a másik vére”

És emberek éledgelnek a falak közt, és próbálják szeretni egymást. Még ha ez a sajátos vérátömlesztés nagyjából sikerül is, mert hiszen „barangol össze-vissza testünkben a másik vére” (BELÉD LESEK...), a kép korántsem harmonikus: „Becsületesem legyen mondva: el / akartalak hagyni teljesen a nő miatt”, kezdi egy helyütt, majd így zárja: „Nem / tudom, megtartani akartál-e vagy már elveszíteni.” (BECSÜLETREM LEGYEN MONDVA...) Az egyik mást akar, de végül meggondolja magát, a másik azt akarja talán, amit majd soha nem tesz meg. Mint az evangéliumi példabeszédben a két ifjú, akik egyike megígéri, de nem megy ki, a másik pedig megtadja, de kimegy dolgozni a földekre. Szándékok és tettek kavargása ez a páros viszony: olykor a meg nem cselekedett szándékok tetemei mérgezik a házi kút vizét, máskor a megtörténteket lehetetlen feldolgozni, feledni.

A versek fölötti „kijelzőn” olvasható kommentárok szellemében valahogy így foglalhatnánk össze a NAGY DOLGOK című valóban nagy-szerű vers (a kötet egyik pillére) tartalmát: *a költő felesége bekéredzkedik a fürdőben fürdő költőhöz mert rendre akkor jön rá a tojhatnék a költő előbb megpróbál elnézőnek mutatkozni aztán feldühödik végül azonban versben adja felesége tudtára hogy ez a rendszeresen ismétlődő különös jelenet csak annál jobban megerősíti azt a köztük levő eltéphetetlen nemtudommit.* Árulkodó gesztus, hogy helyett a valódi költő (mármint Jónás) széljegyzetében csak annyit tesz hozzá a hosszú vershez: „mondom: húzza”. Márpedig ez a töredék nagytűvel sem lehető fel az adott szövegben. Tehát valami olyasmire utalhat, ami a szövegből kimaradt. Találghatunk: *mondom, húzza már le, avagy: mondom, húzza már el a csíkot / a belét.* De az is lehet, hogy itt teljesen kiszállunk a versidőből, a vers pilótafülkéjéből, és valakit megkérünk, *húzza* el a függönyt, hogy jobban írassunk a papírra hulló nyersebb fényben. Ezen összjátékok közül egyik

sincs kizárva, ami már önmagában is rámutat a Jónás-versek nyitottságára, sokfelé táruló útjaira.

S ha jobban megnézzük a fent említett szöveget, felfigyelhetünk a fecserészést mímelő stílus és a voltaképp egyáltalán nem könnyű téma vagy akár a némi felületességgel még közönségesnek is bélyegezhető jelenet és annak valódi kifutása (a sorsközösség, egy szerelem, egy házasság vagy akár két élet szakítóprobája) közötti ellentétre. Defekáció és szublimáció, vagyis ürités és átlényegítés: ellenirányú vektorok, az egyik lefelé, a másik felfelé tart. Mint ahogy a költészet is ellenmozgásban van magával a valósággal. „Bármi lesz is, és bármi volt... valami időtlenség van már közöttünk, / s én már, mint valami mániákus költő, mindenből, mindenedből újra- és újraköltelek.” Egy szokimondó népi mondás azt tartja (és itt előre elnézést kérek a kényesebb ízlésű, pontosabban szaglász olvasóktól), szarból nem lehet ostort fenni. Nos, ez a merész vers bebizonyítja, hogy ha ostort nem is, másfajta kötelékeket azért még ebből az anyagból is. Mert persze nem pusztán a matéria itt a lényeg. Ám a lényeget mindig anyag veszi körül. Tömören, áthatolhatatlannul. Jónás Tamás viszont igyekszik azt lehántani. Nem kesztyűs kézzel, nem kényeskedően. Persze nem ő írt először verset az ekrementumról. Az azonban, hogy fontos, ráadásul kifejezetten gyengéd verset tudott írni, s éppen erről (is), nem mellékes. Baudelaire, ha nem is elsőként, mégiscsak úttörő módon, immár elméleti megalapozottsággal vezette be a szándékolt rútat, a szándékos borzalmat a költészetbe. Jónás Tamás a huszadik század inensó végén nem arra teszi a hangsúlyt, hogy ami ronda, az katarzis által széppé nemesülhet. Inkább arra, amiről slendrián fogalmazásban így beszél: „né kicsoda őszinteség virágzik itten közöttünk”. Értsd ember és asszonya, ember és ember, író és olvasója között. Mert Jónás Tamás olyasmiket mond el könyvében, amiket sokan szeméremből vagy más művészi célkitűzéseik miatt nem mondanak ki magukról. Persze lehet, s ezt maga is hangsúlyozza, hogy hazudik. De mindig igazat.

„Lopni érdemes”

S ha a korábbi albrételek emléke vissza-vissza-kísért a jelenlegiek zárt terében is, ugyanígy kísért a félkomfortos jelenben a komfort nélküli múlt. A szerző korábban megjelent Ci-

GÁNYIDŐK című regénye nem csupán címében utalt az intézeti gyerekkor, a cigányközösségre tartozás felvetette kérdésekre. A komolyabb számvetés e mostani verseskötetnek már nem kitűzött feladata, a régi események, mozaikképek mégis feltartóztathatatlanul előtörnek újra. A *mostra* időnként szinte rákopírozódik az *akkor*, ősködszerű, keletkezés előtti, ítéletnap utáni kavargás szédületébe nézünk: „*Apu tekintetét látom a szemedben, / anyut mintha én kínoztam volna meg / kislányom bátyám, bátyád öccse én... bárcsak akarnék még egyszer rendet rakni... vegyíteni vagyont, nyálat és géneket... megszülni újra szülőt és gyereket, / kilépni, visszalépni, magamba belőled, / nem egy lenni és nem nem egy*” (NEM FÉLELEM, NEM FÁJDALOM). De vannak itt konkrét emlékserepek, törmelékek, mint például a szülők nászát a boltba küldött gyermek nézőpontjából láttató SZERETKEZÉSEIK. Jónás egyik nagy kérdését boncolgatja ez is. Az úgymond társadalmi egyenlőtlenség nála nem holmi orvoslandó, orvosolható gazdasági-eszmei problémaként jelenik meg. A szeretet egyenlőtlen eloszlásáról, elosztásáról van szó (s ennek kapcsán is József Attila vagy Ady impulzusa rémlik fel bennünk, persze egyelőre nem dimenziói, csak természetete szerint). A szeretetből ugyanis sosem az kap és sosem akkor, akinek és amikor legnagyobb szüksége van rá. És persze sosem eleget.

„*Bogyót vagy cipőt, szerelmet, eszmét, / mire becsülettel mindent megkeresnénk, / elmúlna a világ velünk. / S végül elveszik úgyszólván mindenünk. / Hát tolvajnak lenni jobb dolog, hiszen / könnyebb azt, mi ebül jött, ebül vesztetni el*” – szól a LOPNI ÉRDEMES lezárása, s hogy mindez nem meddő teória, azt a lopás élményét, ismétlődését, torokszorító izgalmát visszahozó versbeli előzmények igazolják. Bűn-e a javak elidegenítése egy idegen világban? Kinek tulajdona bármi is, és meddig? Lop-e, akinek nincs, vagy csak visszacserez? A szociális jelszavakat kitűző militáns poétikákkal szemben Jónás éppen csak feltételezi ezeket a kérdéseket, de meg nem válaszolja. Nem javasol kibic módjára mindenkire érvényes megoldást. Csak a saját utat mutatja meg. A „*Bogyót vagy cipőt, szerelmet, eszmét*” sornak a József Attila-féle „*Árultam forgót, kenyeret és könyvet*”-tel való feltűnően párhuzamos szerkesztése is árulkodó. A különbség, hogy itt nem eladó, hanem ellopható a világ. Minden tettünk megkárosít valakit, mint ahogy minket

is lépten-nyomon megkárosítanak. Lopjuk hát el életünket a világtól, szorítsuk ki, sajátítsuk ki a mások terét, térfogatát, ha nem megy máshogy!

Végül a virtuóz stílusgyakorlatokként is értelmezhető, de annál fájdalmasabb és mélyebb RÉMISZTGETŐK GYERMEKEKNEK a cigánydalok regiszterét szövegezte meg. És játékosan előadott, de keserű tapasztalat szorong bennünk, akár az emberi kapcsolatokat („*Senki nem az minék látszik / Mindenki hamisan játszik / Apukádék anyukádék / Legyen gyanús minden árnyék!*”), akár az azokról mintázott kozmikus, isten-ember közötti viszonyt illetően („*Fulcsika és Gyurika, / így hagyott el minket a / Teremtőnk, az Úristen, / itt hagyott a végtelen / torkában*”).

A feldarabolts Isten

Az Isten-kérdés nemesfém szálai végigfutnak az egész kötet szövegen. „*Csak szenvedniünk így: / én / is / te / is / is / te / nem*” – hangzik a NAPONTA LE soraiban. A feldarabolás ténye már önmagában is sokat mond. Nemcsak az én szóratik szét a világban, de a Teremtő maga is, aki egyébként itt – a teológia megállapításaival legnagyobb harmóniában – éppen három részre bomlik. Abból azonban, hogy a három rész egyike a „nem” szócska, ha nem is arányosan gnosztikus víziót, de mindenképpen a rosszat részként magába ötvöző Atya képét kapjuk. „*Emlékezzünk arra, ki elfelejtett minket*” – az APOKRIF vádja és a zsidó étkezés liturgiáját idéző kezdés ugyanazt a diszsonanciát mutatja, amit eddig is tapasztaltunk egyén és egyén, egyén és család, egyén és társadalom, költő és írás viszonylatában. Vonzás és taszítás egyazon viszony szorosan együvé tartozó összetevői. „*Emlékezzünk arra, ki addig él, míg hisszük. / Útra küldött minket, nem hazudott semmit. / Sorsa sorsunk, amíg megyünk, őt is viszzük. / S mint egy bolygot, lerakjuk, ha eljutunk a csendig.*” Van és nincs istene ez, szubjektív és objektív, benne vagyunk és bennünk van, visszung, mint egy tárgyat, és visz, mint egy folyó. A kozmosz tükrei közt végtelenné sokszorozódik ember, Isten egyaránt. De akkor mi az, ami tartós, ami velünk marad? Egy-egy olyan pillanat emléke, amelyben két világ egymásba ömlik. A záróvers, az ELŐSZÖR VÉGE VAN szól erről tán a legteljesebben. A zaklatott lélegzésű, EKG-rajzú szöveg egyetlen pillanat töredékét nagytájtja ki. Ezalatt viszont megfordul tengelye

körül az egész világ, majd újabb félfordulattal visszazökken eredeti helyére. Értelmét veszti minden, s ugyanezt az értelmet (nem, nem ugyanezt, egy másikat, egy gazdagabbat – egy szegényebbet?) azonnal vissza is nyeri. Nem is tudni, mi volt ez, teljesség vagy üresség, a teljesség üressége vagy az üresség teljessége. Egy biztos: „*Ami hír nélkül jött, addigra eltűnt nyomtalan. / De elkezdődött azzal, hogy vége van.*” Vagyis az égbolt éjjel-nappal nyitva tart, s ha igazán fedetlen fölvel jár alatta az a „*komoly panaszkodó*”, akinek Jónás Tamás tartja magát, bármikor rázuhanhat téglá, eső, gipszisten: a semmi és a minden.

Lackfi János

ÍGY VAN EZ, ÉS NINCSEN MÁSKÉPP

Bächer Iván: *Kutya Mandovszky – Családtörténetek*
Göncöl, 1999. 404 oldal, 1200 Ft

Egy irodalmon kívüli apróság

E recenzióknak nem lehet tárgya a mai magyar író „mint olyan” helyzetének részletekbe menő elemzése, ám mégis, érdemes egy pillantást vetni a helyzet azon elemeire, melyek szorosan összefüggnek a recenziált kötet keletkezésének körülményeivel, sőt suttyomban beszivárognak a sorok közé, és végül is tartalmi kérdéssé sűrűsödnek.

Mit tesz tehát a mai magyar író? Csupán azt, amit az íróféle mindig is tett.

1. Ír. – Ez tehát rendben.

2. Publikál. – Itt meg kell állnunk.

Hol és hogyan publikál? Természetesen lapokban, melyek ilyen-olyan megfontolások alapján közlik írásait. Az irodalmi vagy irodalmat is publikáló lapok elsődleges elvárása a *novella* (vagy valami ahhoz hasonló), mivel ez elégíti ki praktikus igényeiket; a viszonylag rövid, kompakt írásművek a havi, esetleg heti lapszámokban gond nélkül, sőt kellemesen közölhetők, és szinkronban vannak a vélt olvasói várakozásokkal. (Ha belesünk az általános-

sá vált, fűrészpörizű, minden műfaji különbséget elkenő *szöveg* szó fedezéke mögé, akkor ki derül: a lapok szerkesztőinek kimondott-kimondatlan vágya ma is az, hogy Kosztolányi, Csáth, Móricz vagy Hunyady Sándor szintjén írt *novellákkal* és/vagy *tárcanovellákkal* emeljék lapjuk színvonalát és kényeztessék olvasóikat.) A terjedelem kényszere természetesen az író is köti. Ha meg akar jelenni, alkalmazkodnia kell. Márpedig meg akar jelenni. Mert hírnévre és pénzre vágyik, sőt megélhetésre. Amilyen mohó.

Ha ugyanez az író kötetet szeretne közreadni, akkor egy másik igénnyel találkozik, a kiadóéval, mely határozottan eltér a lapokétól: a kiadó ugyanis regényt vár, mert ez felel meg a vélt olvasói elvárásnak, a lehetőleg terjedelmes, nagylélegzetű regény, amelybe „bele lehet bújni”, „be lehet költözni”. Novelláskötetet ímmel-ámmal „hoz ki”, inkább csak jobb híján. Az író tehát megpróbál alkalmazkodni: regényt írni – ha van hozzá egy-két-három éve, nyugalma, háttere, ha megengedheti magának ezt a luxust. Megteszi, ami tőle telik (mert ugye hírnévre vágyik), és reméli, hogy elnyeri méltó jutalmát (mert – lásd, mint fent – pénzre is vágyik, sőt megélhetésre). A telhetetlenje.

A lapok és a kiadók várakozása közt az író számára alig-alig feloldható ellentét feszül. A folyamatos jelenlétet a lapok biztosíthatják, a súlyt, azt, hogy valakit „jegyezzenek”, a kötet, a várva várt regény. A többségnek döntenie kell: vagy-vagy.

Mindez nyilván irodalmon kívüli, és esztétikai szempontból teljesen mellékes, mégis szót érdemel. Bächer Iván esetében különösen. Hiszen a „*családtörténetek*” műfaji megjelölésű kötet írásai a *Népszabadság* Hétvége mellékletében, gyakorlatilag egy (irodalmat is közlő) hetilapban láttak napvilágot, s innen gyűltek a regényszerű kötet lapjaira. Az írónak – tudatosan vagy sem – egyszerre kellett a két ellentmondó szempontnak megfelelnie. Megtörtént. Részben sikerrel.

Bächer Iván író és hírlapíró, akárcsak a szer-teágazó családtörténetek kiindulópontját jelentő Romlaky Zalán, akinek özvegye, Gojszi sírva ismételteti, hogy elhalt férje más körülmények közt „*a magyar Csehov és a magyar Zola lehetett volna*”, s valóságos idegrohamot kap,